

FRANCIS JAMMES, OLERKARI NATURAZALEA

Aurten betetzen dira berrogetamar urte Francis Jammes poeta naturazalea hil zela. Gutik dakite ordea Jammesek zenbat maite zuten Euskal Herria. Pirineo Garaiko Tour-nay hirian sortua zen, baina urte batzuk Biarnoko Orthez-en bizi ondorean Hazparnera etorri zen eta hemen bizi 1938an hil arte.

Bere egoitza zuen Azparneko Eihartzea deritzan etxea, gaur egun, museo gisa jarria da. Zeren, Frantzia guzian ez ezik mundu zabalean ere ospe handia eman zituen, besteak beste, **Clara d'Ellébeuse** eleberrari eta **Les Géorgiques chrétiennes** poemak.

Bere gaztaroan Natura zale eta André Guide-ren adiskidea zen, baina Paul Claudel-ek eragin handia izan zuen beregan eta katoliko zintzo bihurtu zen.

Hala ere, bere gaztarotikako naturaleza zaletasunak ez zuen mugarik eta maite zituen abereak gizakiak adina. Horien artean, astoari eskaini zizkion poemak oso ezagunak dira. Eta, parte batean hala zion:

Makila eskuan bidez-bide abiatuko naiz, bidatza zabaletatik, nere lagun astoei esateko: "Francis Jammes naiz eta paradisura noa zeren ez bai da inperurik Jainko onaren erresuman".

Eta, esango diet: "Zatozte, zeruko lagun eztiok, abere gaixo maiteok zuon belarri hegatzada zakarrez euliak kolpez astinduz eta erleak..."

Aita Inda Belokeko Beneditarren abataren ustez, F. Jammes-ek astoari egin ziz-

kion poesiak Juan Ramón Jiménez-engan bere eragina izan zuten eta hortik **Platero y yo** idaztearen etorria.

Eta, nola ez, Bidasoa inguru hau biziki maite zuen. Horregatik, bere poemetan aipatua da. Nonbait, gogoko zuen Hendaiako Broca ostatuan egotaldiak egitea, eta atsegin zitzaion Hondarribiko arrantzale giroa, bere pasealekuetarik bat San Pedro kalea zehar Faro alderako bidea bai zen. Hortarako bazuen beste arrazoirik ere. Bere bi alaba Damas de Saint-Maur ikastetxean zituen.

Bere obretarik, **Les Robinsons basque** eta **Le Mariage basque** ditu gureganako maitasuna agertzen dutenetarik aipagarrienak.

Bidasoa aldeko lili txanbellinak, bertako kresal usaia, ... zein maitagarriak ziren Francis Jammes bezalako Natura zalearentzat.

Gaztaroan poeta naturalista ez ezik naturalista ere izanarik, ikus daitakenez, bere katolikotasunean ere joera hori kutsaturik zaraman. Lapurdin, egunsentiak berak zekarkion argi berriarekin gaztetako txertoarekiko eta zenbait poema ditu horren lekuko. Hara **Les Géorgiques chrétiennes**-ko adibide bat:

Zoriontsua hura, hegatzada kementsuz, kanta argitsu gorenetara lasai abia ahal duena.

Biziaz boga eta erraz ulertu lilien hizkuntza eta gauza isilena.

Baztertzen zituen Natura libertatearen ukatzaile iduritzen zitzaizkionak eta keme-

eko jaunak ongietorria egin zionean, 2.000 euskaldun txapel beltzez eratutako tropaz inguratua zegoen. 4) Madoz historigile nafarrak dionez, **1800an** baztandarrek zuten txapela (baina txapela betil!) urdina zen. 5) Berry-ko Dukesak **1828an** Hondarribiari egin zion bisita ondoren Donibane Lohitzunera itzuli zenean, txapela zeraman buruan, kronistek diotenez, kolorerik aipatzen ez badigute ere. 6) Lehenengo karlistadako gerra bizian ari zirela, Baldomero Espartero general konstituzionalak, **proklama batez txapela debekatu egin zuen**, Konstituzionaren aurkakoak, arerioak!, zirenak jasten zutelako; hara bada noiztik den euskal txapela Espainiko Konstituzionaren ezta! 7) Dudarik gabe, Zumalakarregik egin zion txapelari propagandarik handiena; lastima, gazteegi hil zela! 8) Zabal-kundea, berriz, txapelari Tolosako Elosegitarrek egin zituen bigarren gerra karlistan baino lehentxio eskuz egiten hasi zirenean; eta 1933an dagoeneko 4.500 txapel egiten zituzten makinaz egunerok.

Hemen ez zen orain prolema txapelak egitea, txapel hauntzat buruak aurkitzea baino!

9) Charles Henningsen militar ingelesak, Zumalakarregiren ofiziala eta lagun mina zenak, txapelari bere liburuan **Basque**

nez kantatzen agertuko zuen:

Nik ez dut jarriko ziliziorik gerrian zeren Jainkoarentzat iraingarri da haragia torturatzea.

Nere bihotzak emakumeak hautatuko bukaera gabeko Anjelusean. Nik ez ditut miresten gona arrez estaltzen direnak, edertasuna eskutatzea Jainkoa iraintzeko denez.

Bere "gogozain" zuen Paul Claudel jaunari apenaz egin zituen graziazko poema horiek eta gutun gogorra idatzi zion, poesia erromantikoa arinez naturismoa nahasi zuelako. Gainera Jainkoaren iraingarri zer zen adieraziz.

Orthez-go Association Francis Jammes delakoa ospakizunen prestakuntzan ari denez eta ekainaren 15etik irailaren 15era Hazparneko Eihartzea etxeekartzea legezko iduritu zaigu. **Juan San Martin**

Francis Jammes Ramiro Arrueren irudian. (Hazparne, 1936)

NOIZTIK DU HONDARRIBIARRAK TXAPELA BURUAN?

Los Faisanes deritzan irlara 1660an Luis XIV. etorri zenean, Baionako arraunlariak **txapel gorritz** omen zituzten eztaillak buruak, eta ez omen da historiokoki alderdi honetako hondarribiarrak buruan zer zera-makitenaren notiziarik geratu.

Ez litzateke gehiegi suposatzea euskaldun txapel bera eramango zutela buruan, eta **beltza** seguraski.

Txapela, seguru.

Hara euskaldunon txapelaz jaso ditudan datu jakingarri batzu:

1) Ontzat ematen da, **lehen txapelak**, Pirineotako artzaiak eskuz ehotzen zituztela. 2) José Berruezo kazetari eta ikerlariak dionez, Tafallako Santa Maria elizan **1426an** gertatutako milagro batetan parte hartu zuen txapela, berak ikus ahal izan zuenez gero, zezenaren odol kolorez tintatua zen. 3) Gero, **1549an**, eta Arturo Campión jaunak dionez (Euskariana, XI, 190 or.), Nafarroako Enrike Ilri Gramont-

cap deitzen dio, eta "euskal probintzietako 'gorra borobil nazionala' bezala kontuan hartzen".

Hau nahikoa ez balitz, euskaldunok txapela sortu dugula baieztatzea iritxi gabe ere, bada nahiko txapela gure erara munduan zehar zabaldu dugula baieztatzeko. hara hemen beste Europako herriek aitortzen dutena:

Frantsesek: "Bêret basque" deitzen diote; italiarrek: "Beretto dei Basqui"; ingelesak: "Basque cap", esan bezala; alemandarrek: "Baskirche platte mütze", eta espainarrek: "Boina".

Kolorez, berriz, ugaritzen doa!

Baina euskaldunena beltza da errespetoko ekintzetarako; gorria edo zuria gertakoko bengantzarako.

Gutxi gora-behera.

Hondarribiarrak txapela buruan betidanik izan duela esatea ez da pekatu larriegia izango; eta Los Faisanes irlara eramango zutena gorria eta beltzaren arteko auketa egin dezake adozeinek!, ez baitakigu historiokorde duen gertakizun hura jaigirokoa izan zen ala serriogoa dan beste zerbaiteira makurtua.

Martin Ugalde